

БЕЛЕЖКИ

¹ Державин, Н. С. Очерки быта южно-русских болгар. — Этнографическое обозрение, М., 1898, № 3, с. 37—62; Дякович, В. л. Българска Бесарабия. София, 1930; Зеленчук, В. С. Очерки молдавской народной обрядности /XIX — нач. XX в./, Кишинев, 1959; Маркова, Л. В. Некоторые тенденции в развития культуры быта болгар юго-западных районов СССР, М., 1966; Демиденко, Л. А. Культура и быт болгарского населения у СССР, Киев, 1970.

² Демиденко, Л. А. Цит. съч., с. 61.

³ Пак там, с. 62.

⁴ Пак там, с. 62—63.

⁵ Пак там, с. 64.

⁶ Державин, Н. С. Цит. съч., с. 45.

⁷ Пак там.

⁸ Пак там, с. 46. Срв. Дякович, В. л. Цит. съч., с. 116.

⁹ Державин, Н. С. Цит. съч., с. 48.

¹⁰ Демиденко, Л. А. Цит. съч., с. 69.

¹¹ Державин, Н. С. Цит. съч., с. 49.

¹² Демиденко, Л. А. Цит. съч., с. 70.

¹³ Пак там. Срв. Зеленчук, В. С. Цит. съч., с. 29.

¹⁴ Демиденко, Л. А. Цит. съч., с. 70.

¹⁵ Державин, Н. С. Цит. съч., с. 29.

¹⁶ Демиденко, Л. А. Цит. съч., с. 71.

¹⁷ Дякович, В. л. Цит. съч., с. 117.

¹⁸ Пак там, с. 118.

¹⁹ Демиденко, Л. А. Цит. съч., с. 75.

²⁰ Державин, Н. С. Цит. съч., с. 57—58.

²¹ Пак там, с. 58.

²² Демиденко, Л. А. Цит. съч., с. 70; Зеленчук, Н. С. Цит. съч., с. 29.

²³ Демиденко, Л. А. Цит. съч., с. 76—77.

²⁴ Державин, Н. С. Цит. съч., с. 62.

²⁵ Дякович, В. л. Цит. съч., с. 119.

²⁶ Кауфман, Н. Народни песни на българите от Украинска и Молдавска ССР, София, 1982, т. I, с. 371.

²⁷ Пак там, с. 393.

²⁸ Пак там, с. 373.

²⁹ Пак там, с. 384.

³⁰ Пак там, с. 407.

³¹ Пак там, с. 413.

³² По Демиденко, Л. А. Цит. съч., с. 74.

³³ Пак там.

³⁴ Кауфман, Н. Цит. съч., с. 388.

БЪЛГАРСКАТА ФОЛКЛОРНА КУЛТУРА ОТ ТАВРИЯ
/И ОТ БЕСАРАБИЯ/ В ИСТОРИЧЕСКИ КОНТЕКСТ

КОСТАДИН ДИНЧЕВ

Ако Бесарабия — “историческа област в Югоизточна Европа между реките Днестър, Прут и Дунав”¹ — е територия от Северното Черноморие, в пределите на днешна Молдова и Украйна, то Таврия е южната част на Украйна в Приазовието. Обикновено обаче в България, когато се споменава за “бесарабски българи”, се имат пред вид не само живеещите в Бесарабия “българи, които се преселват в края на XVIII и през XIX в.”, а като цяло всички наши сънародници, които в различно време през последните столетия на османското робство са се преселили в пределите на тогавашната Руска империя. Новите социално-културни условия в резултат на демократичните промени у нас, в Молдова и Украйна създават възможност да се коригират някои представи за тези представители на българския народ. Твърде важно е и за населението, и за науката да се изследват културните традиции, съвременният бит и етно-психологическа нагласа не само на живеещото край Черно море население, но и във вътрешните територии, в т. ч. на изток към Крим и особено край Азовско море. В това отношение едно наблюдение на фолклора при съвременните условия се нуждае от събиране и обнародване на конкретни материали и документи и от непосредствено “надникване” в бита и художественото творчество като цяло, където се намира своеобразна “история” на народа, както той си я разбира².

Този богат източник, макар и да е попадал в ползрението на изследователите в миналото³, не е намерил все още своето пълно и последователно записване на място, обнародване и популяризиране. Всичко това налага, от една страна, широкомащбен, а от друга, по-дефиниран подход към бита и творчеството и на тези нашите сънародници, живеещи извън пределите на България.

Преселението — исторически податки

Историческите документи за българските преселения към Бесарабия /оттам и за Таврия/ те са много. По-сигурни са сведенията на Иван Селимински /1799—

1869⁴, у когото четем: "По-редовни изселвания станали през 1755, 1784, 1812 и особено през 1830 г.". Сам преселенец, той е познавал добре подбудите и бежанските неволи, времето и местата на заселване. Според него преселническите центрове са три: Бесарабия, Одеса и Крим. Наред с известието на Селимински сведенията на Юрий Ив. Венелин за "древните и съвременните българи" и тези в "Очерките" на П. Задерацки, особено ценни са работите на Н. С. Державин от началото /1914 г./ и към средата на XX век /1956⁵, както и на И. Мещерюк⁶.

Картината на общата история може да се допълни с етнографско-фолклорните сведения. Твърде важни са публикациите на Ив. Годоров⁷ и на полк. Георги Янков, обнародвал бесарабския репертоар на своята майка⁸. Почти по същото време се чува гласът на таврийските българи от Бердянский край при Азовско море със записаните от Атанас Върбански /чрез жена му/ песни от с. Преслав и района на Ногайск⁹. Следват публикации от Ал. Бурмов¹⁰ и Л. А. Демиденко¹¹. През последните десетилетия сериозни приноси имат изследванията на Наталия С. Шумада¹² и група украински, руски и молдавски граждани /българисти и българи: Н. М. Гордаичук, З. Василенко, М. Гайдай, Ив. А. Стоянов, А. В. Ерема, Я. Конева, Петър Стоянов и др./.

Най-обемно и сравнително пълно в жанрово, тематично и мелодическо отношение е нотираният сборник /в два тома/ на Николай Кауфман¹³. Към споменатите автори и трудове могат да се добавят и данни за "фолклорната история", за организиране на конкретни записи на българския фолклор в Украйна¹⁴. Интересни са сведенията в архивите и библиотеките на Киев, Москва, Петербург, Харков, Одеса и др.¹⁵, които са посочени и от Н. Кауфман в посочения труд.

С течение на времето става все по-трудно да се представи и открие родовата памет като етническа история. С отдалечаването на хората от майката родина и с времето тя все повече избледнява, поради което малцина българи от българските селища в Украйна и Молдова могат да разкажат родовите спомени за селищата, от които са дошли техните предци.

Интересни се оказват данните от осведомителите за практикуваните доскоро календарни и семейни обреди, в т. ч. чрез обредния фолклор, названията на тъкани и носии, предмети от бита, храни, лечебни треви и др. На тази основа като че ли става ясно, че основните региони, от които произхожда това население, са тракийските /Източна България/, част от Македония и Мизия /с Добруджа/. Осведомителите, а и говорните особености показват, че предците им са от Сливенско, Ямболско, Бургаско, Одринско. В Олшански район твърдят, че произхождат от Североизточна България /Добричко и Силистренско [с. Алфатар] - затова са нарекли културно-просветното си сдружение "Алфатар"/. Съпоставките по говор, носия, фолклор, топонимия и др. посочват разнообразие в поселенията, в т. ч. и от Северозападна България /Видинско/, Македония, Шоплука и др. места, но преобладават изселванията от Източна Тракия и Добруджа. И като исторически податки, и като фолклорно предание в ред от посетените от мен

селища споделяха, че след подписването на Одринския мирен договор между Русия и Търция през 1829 г. заедно със завръщащите се в своята родина руски войски тръгва населението и на цели селища от Тракия: едни, обезпокоени от нови насилия на поробителите, други помамени за по-свободния живот в Русия, а трети са нямали друг избор след опожаряването на домовете им и разграбването на имот и добитък. Очевидно Русия като закрилница на славяните и на източноправославните християни има благородното намерение да облекчи съдбата на братята единоплеменници. А това изглежда е съвпадало и с интересите на императора /"батюшка царь"/ и на управляващите да осигурят работна ръка в своите обезлюдени райони. Създадена е специална организация на преселванията, която си е служила, освен с убеждаване, и със заплахи към колебаещите се още през годините на бежанството.

Подпомогнати от руските органи на властта, с трудолюбие и сговорчивост българските преселници създават сравнително бързо сносни условия за живеене и мирен труд в Бесарабия. Компактно заселени, те запазват езика и народните си традиции. Но обстоятелствата се слагат така, че се налага допълнително преселение още на изток. Бесарабия, която е била единна територия, е поделена между Русия и Румъния. Руската администрация прилага примамлив ход, който се понаравил на бежанците и бил изгоден за Русия. Предлагат се добри условия /по съвременната терминология "добра оферта"/ в обезлюдените степи край Азовско море — плодородната земя в Таврия и сравнително мекия климат, поради което българите се отправят натам. Това е "някъде" към 1860—1861 г. На всяко венчило се обещава 15 ха земя. Керваните пътуват цяла година, през което време започват масови женитби. Млади момци на 15—16 години отиват под венчило. Всичко това в средите на приазовските българи днес звучи като фолклоризиран разказ-хроника.

По следите на народната история

Освен споменатите исторически сведения и податки в работата на терена се опираме и на локално-регионални предания и спомени. Поради наличието на художествен елемент, на условност и поетическа приповдигнатост преданието не може да бъде сигурен източник за история. От друга страна, тази "летопис" се обуславя и от демографските изменения през годините в резултат на сменените бракове, в който случай представителят на единния етнос приобщава другия.

При внимателното наблюдение биха се доловили не само езиковите преливания и заимствания в лексиката /а и във фонетиката/ на живеещите "рядом" /близо, непосредствено/ украинци, руси, българи и др., но и доста моменти от родната им художествена култура. При нашето посещение в Таврия през 1990 г. тук-таме попаднахме на спомени-разкази и някои предания за поселенията.

В с. Трояни например разказаха, че когато се преселвали от Бесарабия в Таврия /а за първото преселение от България почти нищо не е запазено в "пое-

тическата памет"/, "батюшка император" бил щедър към техните предци, възнаграждавал всяко ново венчило, осигурявал ги с храни /"обезпечал с корма"/ и т. н. Най-често срещаните фабули и хроникални съобщения са за продължителното пътуване към Таврия, престойте по пътя (при лошо време "зимъс") в изоставени от ногайците къщи или изкопани набързо "избушки" /землянки/ Анна Филиповна Бончева /р. 1914 г./ от с. Трояни разказва, че преселниците се разположили на групи по тези места към юни, когато започва работата на полето. Разпределили се по родове: Андровци, Палазовци, Сахиевци, Вячеславци, Бановци и др. Коцяневи преди били граждани от Болград, та не искали да останат на село — заселили се в Бердянск. Приготовили през това време едно-друго, а есента засели жито. На другото лято и есен се поуспокоили, когато прибрали реколтата. Такава е народната памет в разкази за селищата около Бердянск.

Друга картина се представя за Приморския /бивш Ногайски/ район — селищата Преслав, Лозаватка, Мариновска и др. В Преслав разказват, че когато се преселили по тези места, на доста хора не им се стояло тук /климат, ландшафт или друго не им допадал/. Искали да се върнат в Бесарабия /по-близо до България/, а оттам ако може да се доберат до България. Който рече обаче да се върне или прави подготовка за това, насила го задържали. Особено напирали младите.

Елена Петрова Мангова /родена 1911 г./ споделя: "Е, от къра ще ги върнат... Че имаше една бабушка, ги следеше, ги вардеше. Гу вардише специално едно гъте /момче/. Заболя тва. Вика да върви на родината — на България, на България.." Това предание /или все още "нефилтриран" народен разказ/ бе разказано в мин. несв. време като близка родова "история". Дали това е било обикновена носталгия, трудно адаптиране или отглас от някакво насилствено "въдворяване" преданията не казват /отбелязваме информацията от населението такава, каквато ни се поднася/.

Населението в Таврия /а и в Бесарабия/ рядко се решава или почти избягва да говори за своите прекеждия и несгоди заради българската си национална принадлежност. При по-продължителен престой при откровени разговори и спечелено доверие тези наши сънародници се освобождават от задръжки и разказват подробности от своето житие-битие. Първите десетилетия, а може би и през целия XIX в. към тях е проявено голямо внимание по отношение на бит и земеустройство, за което населението разказва с умиление. Особено приповдигнати са разказите за ген. Инзов /разказват, че за погребението му го носили на ръце няколко километра и по колене/. Непосредствено след Октомврийската революция положението се променя. Когато идва революцията, а след нея и колективизацията, голяма част от българите попадат в категорията на "кулаците", на "народните врагове", които трябва да бъдат "експроприирани", включително и чрез разселвания. Доколкото тези сведения от документална гледна точка са верни, е въпрос за изследване от специалисти.

Предаваме ги като устни разкази на осведомители от тези краища. Разбира

се, на терена срещнах /слушах/ и обратни сведения. Но наред с това до 1938 г. съществуват български общини и райони, училища на български език, издателство на български език в Харков, български предавания по радиото и др.

По време на Втората световна война, а и след нея също има притеснения към това население. Макар и да са скромни труженици и лоялни към управляващите, на българите по време на войната се гледа с подозрение, защото родината на техните предци се е включила към оста Рим-Берлин и Токио, независимо че не участва във войната и още повече — не праща нито един войник на Източния фронт. Заради това не биват повикани "нелоялните" българи в редовната съветска армия. Дори в следвоенните години в селищата с компактно българско население и малка част руси и украинци българите не биха могли да заемат всички властнически постове /например ако председателят на колхоза е българин, задължително е партийният секретар или председателят на съвета да е украинец или русин/. В с. Зеленовка разказваха за интернирането на братята Степан /вероятно от Стефан/ и Недьо към Кубан. Това е разказ за човешката мъка по родното гнездо, предадена чрез образа на "приятелите на човека" — кучетата. Балкан и Вълчока /имената на верните кучета/ изминали огромното разстояние и преплували Дон, за да се върнат от "въдворението" в селото. "Я искам да кажа — съобщава осведомителката Мария Кеткова — через година кучетата си дошли сами от Кубаня в Зеленовка. Через [през] Дона минали кучетата... На Балкана и Вълчока превързали раните..."

Песенният фолклор в Таврия е в сравнително добро състояние, особено обредните и празничните цикли. Жътвата като важен социален форум се е деактуализирал поради промените на този труд след колективизацията. Така и другите полски прояви — копан, коситба и др. са избледнели в традицията, поради което не записах специални песни. Седянката и свързаните с нея песни все още могат да се запишат, макар и по-ограничено или смесени с хороводните цикли. Затова тук ще се опитам да представя по-устойчиви творби в народната обредност и преди всичко календарния обреден фолклор¹⁶.

Календарните обреди и песенният фолклор при тях се обуславят от принадлежността на таврийските /а и на бесарабските/ българи към източното православие. Свързано с целогодишния аграрно-скотовъден бит, това население е циклизирано своите трудови и празнични художествени прояви около календарните обреди през цялата година. Ето защо календарният песенен фолклор, който е неотменна съставка на обредността, както и сведенията за основните обреди, представляват несъмнено голям интерес. От друга страна, календарният обреден фолклор е сигурен ориентир за старинността и характера на народното творчество като показател за запазени старинни пластове, езиков колорит, за пренесени мотиви и теми от родината на техните предци, срещани днес от средната и особено от възрастната част от населението. На много места тези творби не са чужди и на младите, изпълнявани най-често в художествените групи.

Ко ле да. Ко ле да рски песни и богославки /благослови и/.

Коледните и новогодишните празници и обреди са чакани с радост. Предният ден къщата се подрежда и се готвят различния ястия за вечеря, сред които са и богувичките. Прикадяват, вечерят и чакат момците-коледари в късна доба. Макар коледуването да е един от най-емоционалните обреди, празнуван повсеместно в миналото, а на места и в най-ново време, малко са записаните коледарски песни /У Н. Кауфман, I, 433—585/.

Тъй като по-голямата част от информацията произхожда от жени, а те не са същинските носители на този фолклор, не може да се представят в пълнота най-характерните образци от коледарската песен. Често това са отделни кратки откъси. Все пак разнообразна е коледарската песен и благословия. На места записваме фрагменти като: „Замъчи се, Коладе ле, божа майка... От Игнажден до Коледа... да си роди... млада бога“ [Мария Малайчук, родена 1923 г., с. Андровка] или „Ни му са гости дошли, Иване ле, Куладе ле, гости душли, що дунели...“ [Филип П. Нейковски, роден 1922 г., с. Преслав]. Такава е и песента „Прочул се е стар станенин, Станянине гусподине, чи ши му додат добри гости..., добри гости куледари, станянине, гусподине“. Според осведомителя изпълнител Филип Г. Мангов [роден 1909 г. в с. Преслав] „тъзи песня съ пей на стар чуляк, на хазяина... Пък на мумъ друг сорт съ пей“. И запява:

Мела й мума равни двори, мари момя, малкай момя /припев/
със метлица бусилкова, мари...

Как го й мела, съльзи рони, мари...

„съльзи рони, прах пребива, мари...

Запитал я добър юнак, мари...

— Защо метеш, съльзи рониш, мари...

съльзи рониш, прах пребиваш, мари...

— Наште искат да мъ женят, мари...

По мнението на съпрузите Мангови /те взаимно се допълняха относно информацията за коледуването/ пеело се е на „пари“ две групи от по четири певци и на „изпреварване“, т. е. антифонно и с наслагване. След песента следва „богославка“ /благословия на коледарите/:

Ей, де ги събра орачи, копачи, четири говедари —
преком пречаа, право сочеа.

Та отидаа при нашия стар станенин и господин.

По-малко повикаа, повече почукаа.

Той си от сън стана и си бръкна в коюн джобове,

че извади златни ключове и фоведе добри гости коледари:

— Ку ми сте добри гости коледари,

шъ въ даря вит превит кравай,

ку ми сте зли душмани,

шъ въ даря тънка сабя.

Отговарят добри гости коледари:

— Ние не сме зли душмани,

най сме ний добри гости коледари.

Той ги пусна фъв къщи —

рани-прерани, пой-препой

и що има, та дава —

и нему Бог помага.

След големите коледари в с. Преслав, но вече сутринта, тръгват и децата. Когато влязат в двора, те „крещят“: „Славите ли бога, славите ли бога!“, а домакините им отговарят: „Славим бога, славим бога!“. Даряват ги с кравайчета.

Новогодишната /Васильовденската/ традиция се помни, а на места, макар и редуцирано, се изпълнява къде по-пълно, къде фрагментарно и досега. Навсякъде в Приазовието това са били вълнуващи дни на изява на девойките. Освен тях децата отново обхождат домовете и благославят: „Сурва, сурва година, пак до година — червена ябълка в градина, зелен клас на нива“ [М. Кеткова, с. Зеленовка].

В с. Трояни на Нова година момите гадаят по пръстени, в огледала или ловят овце, за да се „узнае“ какъв ще бъде избраникът — рижав, черен, бял...

„Дойладата“, примери от която има още в сборката на Ан. Върбански за „бердянските българи“ /69—75/, се пеят „вечер пред Нова година, на Сурва“. Те са жизнени до наши дни /Записи от с. Преслав/. „По време на „Дойладата“ съ катаваме“, т. е. возим [заявяват осведомителите]. С весело настроение момите се събират на едно място и гадят:

„Алено було през гора тръгна“ /„Шъ съ ожени“/

„Изляло на пътечката — болян чияк означава“ /Ф. Нейковски/.

В с. Мариновка момичетата варят пача и нареждат: „Свинска глава Васильова, Доладо льо. Седни, бульо, дай пръстения“ — така отпиват. След като ги извадят от глинен съд, нареждат: „Алено було през гура фърка, Дойладо льо“ — сватба чакай. „Седни, бульо, дай пръстения“, „Цървул стяга, през дол бяга, Дойладо льо“ — ще се ожени за беден. „Седни, бульо, дай пръстения. — Чаша плива пу морету, Дойладо льо“ — Пияница ще вземе. „Седни, бульо, дай пръстения. — Зряла круша нидузряла, Дойладо льо“ — ще иде за стар ергенин. „Седни, бульо, дай пръстения. — Котка впряга, леща сее, Дойладо льо“ — също за беден ще се ожени. И т. н.

Маскарадните игри на Нова година в с. Зеленовка и околните села свидетелстват за връзки със западнобългарската традиция — сурвакарството, когато „се преублякват с кожи, с маски и пеят и хлопат“.

За трите зимни празници Й о р д а н о в д е н, И в а н о в д е н и Б а б и н д е н сведенията са по-бледи. Съобщава се за „светена вода“ /Йордановден/, миене и къпане на Ивановден и поливане на бабите-акушерки на Бабинден. Както в цяла България и тук отбелязват З а г о в е з н и. На този ден точат баници, събират се всички от семейството и се опрощават. Палят огньове и наричат „Първия лия, лия, дяло рабаджия, на ти колата, дай ми момата — да ода три дни, да й купя гривни“ — Кеткова, с. Зеленовка.

На Б л а г о в е щ е н и е заран рано стават, запалват огън, вземат кутия,

удрят и наричат: "Бягайте гущери и зъми" /змии/.

На Л а з а р о в д е н са ходили на групи по 5—6 момичета. Ако Коледа е на момците, лазаруването е ден на момите за женене. Пее се по улици и дворове. Още по пътя пеят "Точила мома виной червено, как гой точила, тъй задрямала" или за момците "Яно, моме Яно, мермерджи любила, малко гой любила, много го й лъгала..." И тук се пее известната в цяла България песен на дете:

Заспало ми й дитенце	че си иде Лазара
пуд бял чирвян триндафил	да си видиш Лазара
пуд моравя люлика.	какъв Лазар нариден
Майка му го люлеше,	с бяла кърпа забраден,
баба му го будеше/:	с червен дубльбен намятнат.
— Стани, стани, детенце, /с. Преслав/	

На бездетна жена нареждат: "Мари Тудоро, черна чорйеша, вишна ябълка, къди си била ютзарана (ю)тевни зори. Мъжко ти дитѣе в люлка юмряло, бяло ти платно на плет изгуряло" /с. Преслав/. И пак на ерген: "Стуянува мале, не труши коня...дур вдругу селу..."; или на мома: "Мелай мома дворове..."; както и на невеста: "Бульо нивесто, що си се навела — глава ли те боли, ели клето сърце". Знайно е, че лазаруването е социализиращ девойката обред, затова оправдани са любовно-женитбените мотиви /"Събрали съ мумцитѣ, делба делят мимитѣ..."/. На ергените, и то по-застарели, пеят:

Тука чуйме, разберайме	
има ирген ни женѣн /2/	
Що гу майка ни жени,	
що му гривни не леи, /2/	
али чака Лазаря...	
/с. Трояни/	

В Таврия се наблюдават следи от обичая "Кумичене". Записваме отделни фрагменти: избор, събиране с "кумата" на Великден, пеене:

Злата, кума Злата,	да си изкумувам
кумувай Злата	куми и кумици.
на малките моми	Змею я почакал
и на гулемите.	ду ден ду Лазарца,
Змею га залюбил.	ду ден ду Вилидѣн.
Той на Злата дума:	Свилъ съй витрушка,
— Жъ тъ зема, Злату.	витрушка, змейнушка,
Злата му съ моли:	грабнало е Злата.
— Либе, змейно, змейно,	Златината майка
я стой та почакай	тя пу двори йоди /2/
ду ден ду Лазарца,	дребно сълзи рони.
у дѣен ду Вилидѣн,	/с. Трояни/

С митическата /"змейско-самодивска"/ тематика вече се маркират характерните празници на пролетното избуяване на "хубав ден Великден, но още похубав *Георгиевден*", когато заедно с обредните хлябове и специалните храни [най-вече шарени краваи] "начева се хоро", било в съпровод с гайда, гъдулка или друго, било само на песен. Това са песни, изпълнявани на голямо и малко хоро с разнообразно съдържание: митическо, семейно, битово, героическо и т. н. Не липсват любовно-женитбени мотиви: "Годия Веда, Веда льо, в голямо село Конаре...", "Любили се Тодор и Гана", "Станке ле, момиче мъничко...", "Тодор си стадо пасеше" и др. Ако в едни песни се възпява идилията в патриархалното семейство, в други са представени сблъсъци в семейния живот: "две невести хоро водят", "Слънцето трепери, Байно ле Иване...", "Болен Дилян". Малкото хоро, което започва след залез слънце /след вечеря/, е твърде характерно за редица таврийски села. Там се пеят песните "Тръгнала Рада за вода, Радо льо, Радина мале", "Бягалай Пенка", "Пуфали съ буля на Калина" и др. За *Георгиевден* ще отбележим не само характерната песен "Рано рани свети Георги...", общите курбани и коленето на "шари агнета", но и песни с често срещани митически персонажи, като "Никола гидия-змей".

Освен *Пеперудата* тук се среща твърде често и *Герман*, наричан на места *Кальчо*. Това е "мужчина" /мъж от кал/, когото хвърлят в дерето или в реката и го оплакват. Извършва се символично погребение и оплакване за дъжд или от киша. На връщане пеят: "Ой, Кальо, Кальо парцалю, де одиш, Кальо, де тий къщата". Следва угощение. Както се вижда, основните моменти удивително повтарят източнобългарската традиция с някои локални особености¹⁷.

През лятото и ранна есен обредите, а ще рече и песните, са по-редуцирани. Специално внимание заслужава празникът *Янъвден*. Често е смесван с източнославянския Иван Купала, но българите пазят "врачуването на момичетата". Момите правят "венки", които пускат по реката, а момците са на другия бряг, като всеки се стреми да улови венеца на любимата. Днес се помнят фрагменти от този обичай¹⁸.

В заключение ще отбележа, че когато се говори за фолклора на таврийските българи, не може да си представяме някакъв своеобразен резерват, изолиран от околния свят. Напротив. Масата българско население контактува и взаимодейства непрекъснато с източнославянското и православно население /украинци и руси/. Ако говорим за опазени български традиции и фолклорна култура в Таврия /а и в Бесарабия/, това е условно. Общуването е всестранно и продължително. Още повече че българите са вече 5-то или 6-то поколение по тези земи. Те са родени и израснали там и колкото да са обвързани генетически /чрез езика и традициите/ и да имат подчертано емоционално отношение към България, като не скриват, а демонстрират своята обич към нея, тяхна родина е Украйна. От друга страна, ежедневното общуване води до смесени бракове, а следователно и до взаимопроникване в материалната и духовната им култура. А това е условие за взаимно обогатяване на фолклорната култура. Когато обаче

пеят български народни песни, особено от обредните цикли, тези българи не привнасят чужда лексика. Това означава, че песенният текст носи някаква "сакралност". От друга страна, това е пример как фолклорът оцелява във времето и в другоетническа среда, запазвайки се чрез езиковото и духовното общуване.

БЕЛЕЖКИ

¹ Енциклопедия "България", I, С., БАН, 1978, с. 270; Дякович, Вл. Българите в Бесарабия. Кратък исторически очерк. С., 1930.

² Шишманов, И. Значението и задачата на нашата етнография. — Сборник за народни умотворения, наука и книжнина (нататък — СБНУ), С., 1889, Т. I, с. 42.

³ Венелин, Ю. И. Древные и нынешние болгаре в политическом, народописном, историческом и религиозном их отношении к россиянам, М., 1829; Безсонов, П. Болгарские песни из сборников Ю. Ив. Венелина, Н. Катранова и других болгар, Т. I, II, М., 1855; Задерацкий, П. Э. Очерки быта южнорусских болгар. — Москвитянин, 1845, № 11; Музиченко, А. Ф. Быт болгарских поселенцев Феодосийского уезда. — Этнографическое обозрение, № 43, М., 1899 и др.

⁴ Селимински, И. Библиотека "Д-р Ив. Селемински", кн. 1—14, С., 1904—1931; Вж още: И. Селемински. Избрани съчинения. Състав. и ред. М. Бъчваров, С., 1979.

⁵ Державин, Н. С. Болгарские колонии в России. Таврическая, Херсонская и Бесарабская губернии. — В: СБНУ, № 29, С., 1914.

⁶ Мещеряков, И. Переселение болгар в Южную Бесарабию. Кишинев, 1956.

⁷ Тодоров, И. Български народни песни от с. Преслав и с. Строгановка — Русия; Ловеч, 1903.

⁸ Янков, Г. Български народни песни. Болград, 1908.

⁹ Върбански, А. т. Песни на бердянските българи. Ногайск, 1910.

¹⁰ Бурмов, А. л. Народни песни от приазовските българи. СБНУ, № 42, С., 1936.

¹¹ Демиденко, Л. Культура и быт болгарского населения в УССР. Киев, 1970.

¹² Шумад, Н. Болгаро-українські фольклористичні зв'язки. Киев, 1963.

¹³ Кауфман, Н. Народни песни на българите от Украинска и Молдовска ССР. Т. I—II, С., БАН, 1982.

¹⁴ Василенко, I. Збірання болгарського фольклору на Україні, НТЕ, № 4, 1958; Матвієнко. Записи болгарського фольклору на Україні, НТЕ, № 1, 1961; Мордвицев, О. Організація збирання болгарського фольклору; НТЕ, 1963; Смирнов, Ю. Новые записи болгарского фольклора в Советском союзе. — Литература славянских народов, 1963, вып. VIII.

¹⁵ ПІСНІ болгар на Україні і Криму. — Архив ИФЭ АН, Киев, ф. 72, ед. хр. II—12; Седенки и меджия... Архив ИФЭ, Киев, ф. I—1, ед. хр. 247.

¹⁶ Динчев, К. Българският фолклор в локално-регионалното му разнообразие. С., 1992, 158—190.

¹⁷ Пак там.

¹⁸ Обичаят се помни, но успях да запиша сравнително малко фолклорни творби, свързани с него. За тях данни има още от Ат. Върбански в цит. труд от 1910 г., а Ник. Кауфман обнародва някои от тях в т. I, №№ 1181, 1184, 1188, 1192, 1199 и др. на цитирания вече двутомен сборник с народни песни.

БЪЛГАРИТЕ В СЕВЕРНОТО ПРИЧЕРНОМОРИЕ

ИЗСЛЕДВАНИЯ И МАТЕРИАЛИ

ТОМ ТРЕТИ

ПОГЛЕД ВЪРХУ ИСТОРИЯТА НА СЪБИРАНЕТО И ПУБЛИКУВАНЕТО НА ГАГАУЗКИЯ ПЕСЕНЕН ФОЛКЛОР

ЛАРИСА БАУРЧУЛУ

Песенният фолклор е най-запазеният вид на народното творчество¹. Той представлява огромен интерес за изследванията върху духовното развитие на народа, неговото историческо минало. Тази теза предопределя нашия интерес към историята на събирането и публикуването на гагаузкия песенен фолклор.

Днес преброяването на носителите на гагаузкия език² — гагазите, компактно живеещи в южна Молдова и в Одеска област, Украйна, съставлява съответно според последното преброяване на населението през 1989 г. 153458 души и 32017 души³. По-малък брой гагаузи живеят в Североизточна България и Румъния. Гагазите, живеещи на територията на бившия Съветски Съюз, са потомци на преселници от българските земи, напуснали своите огнища в края на XVIII — първата половина на XIX в.⁴ След Столипинската реформа през 1908—1914 г. част от гагаузкото население се преселва в Северен Кавказ, Казахстан и Средна Азия⁵. Съвременното разместване на гагазите поражда определени трудности за натрупване и систематизация на съществуващия фолклорен материал.

Феноменът фолклор при гагазите е в новия билингвистичен характер. Голям интерес представлява фактът, че някои от песните се изпълняват на български език. Това свидетелства за многовековните етнически и културни връзки между гагазите и българите.

Темата на настоящата работа не е била още обект на специално разглеждане. Ние ще се опитаме чрез привличане на възможно най-пълния кръг на изворите да представим в общи линии еволюцията в историята на фолклористичните проучвания върху гагаузкия песенен фолклор, която обхваща почти цяло столетие. Най-подходящ според нас е хронологичният начин за изложение на материала.

Значителен принос в проучването на културното наследство на гагазите е внесъл руският етнограф В. А. Мошков. Събраните от него в бесарабските гагаузки села в края на XIX в. фолклорни текстове, придружени с нотни записвания и коментари, представляват огромен научен интерес⁶. Тези текстове